



Maja Cimerman Sitar

Naslednja postaja: Williamsburg, Brooklyn

Sedem na sedež newyorškega podzemnega vlaka in potonem v temo tunela, ki pod reko Hudson povezuje Manhattan z Brooklynom. Tisoče ton vode pritiska na stene okrog nas, v ušesih se mi nabere pritisk, pogoltnem slino in ga razpočim. Gledam okrog sebe, da ne bi razmišljala o vsej tej vodi, ki išče pot skozi najmanjšo razpoko. Pred menoj stoji dekle in se opira ob jeklen drog. Njena koža je prav takšne barve kot kostanjev med in zavem se nešteti odtenkov newyorške palete, ki so pomešani kot na kaki Pollockovi sliki. Dekle je oblečeno v kratko krilo, izpod katerega se od stegen proti gležnjem vije barvita kača. Zraven nje sedi fant z drobnimi brčicami, poslušča glasbo na velikih slušalkah in ziblje glavo v ritmu. Tudi on ima tetovažo; te se mi zdijo kot vstopnice v skrivni svet, v katerem se članstvo izteče pri tridesetih in nekaj. Oblačila mojih sopotnikov so pomečkana in skombinirana, kot da so jih zjutraj potegnili iz koša za umazano perilo. Vse na njih je dovršeno brezbrizno. Suze Rotolo je v svojih spominih na življenje z Bobom Dylanom opisala, kako se je Dylan ure in ure prestavljal pred ogledalom v upanju, da bi bil vedno videti, kot da je oblačila navlekel nase zadnjo minuto pred odhodom od doma. To je bilo v času, ko je bil *the place to be* West Village. Danes tam ni več umetnikov, ki bi se borili za preživetje. West Village je poln sofisticiranih bogatašev in turistov, ki vohljajo za boemsko preteklostjo. Danes v center kul sveta pelje ta majhni

klavstrofobični vlak. Že zven njegovega imena obljublja svobodo. *L-train: bound to Williamsburg, Brooklyn*.

Toda za kakšno svobodo gre? Zdi se, da se ta kraj levi in obiskovalec lahko vidi koščke bleščeče kože, s katere se lušči stara zaprašena podoba Williamsburga. To, kar je bila nekoč svoboda tistih, ki nimajo česa izgubiti, je postala svoboda tistih, ki si jo lahko kupijo. Betty Smith v uspešnici *Drevo raste v Brooklynu* opisuje drevo, ki so ga imenovali nebeško drevo. To je bilo drevo, ki je imelo rado revne ljudi. Kjer se je pojavilo, pa naj je bila soseska še tako lepa, so kmalu začeli razkosavati hiše v majhna stanovanja in jih polniti s tujo delovno silo. V Williamsburgu 20. stoletja je drevo odlično uspevalo. In ko se sprehajam po manhattanski aveniji in ulicah, ki jo režejo v strogo geometrijsko mrežo, še vedno lahko vidim Williamsburg, kakršen je bil takrat. Nizke hiše z oluščeno barvo, pločnike, tlakovane z betonskimi ploščami, izmed katerih v šopih poganja trava, mehanične delavnice in prazna, z žičnato ograjo zamejena zemljišča, polna umazanije. Povsod so znaki nacionalne pripadnosti – italijanska in ameriška zastavica v parih plapolata na okenskih policah, ob cesti stojijo v italijanske barve pobarvani hidranti in trebušasti starci na vhodnih stopnicah hiš čez ulico v italijanščini kličejo prijatelje. Vidim dvorišča, na katerih stare Italijanke gojijo paradižnik in bučke, prodajalne testenin in sladoled strica Louieja G-ja, kjer se ob vročih poletnih večerih zbere pol soseske.

V začetku 20. stoletja je bil Williamsburg dom priseljencev, najgosteje naseljen košček mesta v najgosteje naseljenem mestu Združenih držav Amerike. V valovih so se tja zgrinjali ljudje, ki so jih krize domovin odplaknile čez lužo. V začetku stoletja so prišli Italijani in vzhodni Evropejci, v glavnem Poljaki, Rusi in Litovci. V tridesetih letih so pred nacizmom iz Evrope zbežali Judi in si v Williamsburgu ustvarili enklavo. Od šestdesetih let naprej so prihajali priseljenci iz Južne Amerike, najprej v glavnem iz Puerta Rica, potem tudi iz Dominikanske republike in drugih koncev kontinenta. Vsi so si v Williamsburgu ustvarili svoj košček doma in sprehod po četrti, ki ima nekaj več kot 100.000 prebivalcev, je še danes multietnično doživetje. Poljske klobase in pivnice na severu, južnoameriške *bodege* na vzhodu, v sredini italijanske zastave in prodajalne testenin, na jugu paralelni svet hasidskih judov. Vzhodna obala vse bolj postaja kul verzija Manhattna in ta sindrom se kot dim pred ognjem širi v vse smeri četrti.

Na obali reke Hudson ropota. Žerjavi in bagri kopljejo in dvigujejo. Nastajajo nove stolpnice, rinejo se pred steklene bloke, tudi te so šele pred kratkim končali. Berem napise na transparentih, ki visijo z zgornjih nadstropij. Naslavljaajo luksuz: bazen, sončna terasa, medijska avla, fitness center,

joga studio, 24-urna recepcija in še dosti več. Škilim skozi poltransparentno steklo pritličja, na fitnes napravah se znojijo lepi ljudje, v kaminu plapola umetni ogenj. Malo naprej je dnevno varstvo za pse. Trkanje na steklo je prepovedano, saj vznemirja štirinožne varovance. Pet, šest pasemskih psov poležava pred oknom, zdi se mi, da čisto dobro shajajo. Očitno jim dobro dene bio pasja hrana, ki jo prodajajo malo naprej. Med stolpniciami se v navpičnih trakovih odpira pogled na najbolj znan mestni obris sveta, v kopalke oblečene mladenke in mladeniči ga uživajo s peščene plaže, ki zaključuje ozek pas javnega parka. Njegova ureditev je bila del dogovora med mestom in investitorji. Del dogovora, ki so ga investitorji izvolili izpolniti, najverjetneje zato, ker dviga ceno njihovih nepremičnin. Prebivalci Williamsburga trdijo, da glavni del dogovora vztrajno ignorirajo. Namreč tistega, ki bi ublažil najhujše posledice gentrifikacije. Ker so zaradi gradnje novih stolpnici mnogi domačini izgubili dom, naj bi investitorji zgradili tudi nekaj stanovanj, namenjenih ljudem z nizkimi oziroma srednjimi dohodki. Ampak teh stanovanj še ni in predvsem jih ni na obali. Zato se nižji in srednji sloj vse bolj seli v notranjost Brooklyna, najprej na bolj obrobne dele Williamsburga in potem v bolj oddaljene četrti, Bushwick, Bedford-Stuyvesant, Crown Heights. V stanovanja, ki nastajajo ob reki, se selijo mladi in bogati Američani. Za dvosobna stanovanja s pogledom na reko in Manhattan je treba odšteti več kot milijon dolarjev. Tudi drugi konci Williamsburga so vse dražji; najemnine za garsonjere se gibljejo okrog 2000 dolarjev na mesec. Cene, ki si jih lahko privoščijo le nekateri. Denimo otroci s *trust fundom*, kot priseljence posmehljivo imenujejo staroselci.

Vendar so stolpnice z razgledom na središče sveta začele nastajati šele pred dobrim desetletjem. Pred tem je bil Williamsburg umazano in revno območje, nevarno in nepredvidljivo. Industrija, ki se je zaradi dostopa do пристanišč in bližine Manhattan v 19. stoletju hitro razvijala, je poleg številnih delovnih mest za poceni priseljsko delovno silo povzročila tudi nastanek enega najbolj onesnaženih bivalnih območij v Ameriki. Pod zemljo je še danes ogromno nafte, ki se je v sedemdesetih izlila med enim največjih izlivov nafte v zgodovini človeštva. Prebivalci opisujejo, da je Williamsburg še do nedavnega smrdel. Po kemiji različnih industrijskih obratov in po prečiščevalni tovarni, ki je dnevno lahko prečistila 300 milijonov galon odpadnih voda. Industrija je katastrofo povzročila najprej med razvojem in potem še med propadom. Leta 1962 je bilo v industriji zaposlenih 93.000 ljudi, v devetdesetih letih pa je bilo na voljo le še 12.000 delovnih mest. Brezposelnost in revščina sta povzročila vznik mešanice brezupa in etnične nestrpnosti, ki je v obliki kriminala in rasnega nasilja pretresala četrt. Mladi

so sedeli med ruševinami tovarn in niso mogli razumeti, da je njihov svet lahko tako drugačen od sveta luči na drugi strani reke, sveta, ki je tako blizu in hkrati neskončno daleč. V devetdesetih so od nekoč cvetoče brooklyn-ske industrije ostale le množice brezposelnih delavcev, zasvinjano okolje, skeleti nekoč mogočnih tovarn in veliko praznega prostora.

Robert Anasi v knjigi *The last Bohemia: Scenes from the Life of Williamsburg* opisuje življenje četrti v tem času. Ko so umetniki, ki jim je postal predrag East Willage, njihovo zadnje zatočišče na Manhattnu, zavohali ves ta prazni prostor in neprimerljivo nižje najemnine. Ogromne tovarniške stavbe so lastnoročno predelovali v *lofte*, trgali azbest in pozimi spali v šotorih sredi prostornih stanovanj, da bi se tako zaščitili pred mrazom. To je bil čas, ko so novi boemski priseljenci z veliko naglico hiteli od podzemne postaje do svojih stanovanj, saj so nad cestami dominirale tolpe, ki so prodajale *crack* in kokain. Ko so prirejali zabave, so gostom poslali navodila: "Do *lofta* hodi hitro. Nikogar ne glej. Ne hodi sam." In kljub vsemu temu je imel Williamsburg neskončno privlačno moč. Bil je resnična alternativa Manhattnu, prostor, kjer so umetniki našli inspiracijo v propadu, kaosu in šele komaj zaznavnem vonju po spremembah. Stanovanja so bila sicer mrzla in razpadajoča, ampak zelo poceni. Morda so si stavbo delili s preprodajalci drog in odvisneži, ampak vse to je bil del pogodbe s svobodo.

Pritok teh novih priseljencev se je vsako leto bolj krepil. Zasedli so velike studie, pisatelji so iskali poceni stanovanja in glasbeniki prostor, kjer bi lahko nemoteno tolkli po svojih instrumentih, ne da bi se za to kdor koli zmenil. Williamsburg je postal umetniška meka na drugi strani reke. Od snobovskega kulturnega vrenja na Manhattnu je priseljence ločila le kratka vožnja s podzemno železnico. Vendar je ta vožnja pomenila pomembno razliko. Tukaj so si s svojimi skromnimi dohodki lahko privoščili dokaj spodobno streho nad glavo in si s tem kupili svobodo, da svoj čas posvečajo umetnosti. Začela se je razvijati infrastruktura, ki je stregla njihovim potrebam. Najprej bar, kjer so lahko ob pivu debatirali pozno v noč. Potem kavarna, kjer so stregli brozgasto kavo, ampak nikogar niso vrgli ven, če je ure in ure sedel ob isti skodelici. Počasi so se začeli odpirati nočni klubi, temačni in kontroverzni, kot se za mlado alternativno publiko spodobi. Dogajali so se šovi, ki so brisali mejo dobrega okusa, vrstili so se koncerti "domačih" williamsburških bendov in sredi tega vrenja je glas o Williamsburgu v nekem trenutku dosegel *mainstream* Manhattan. Naenkrat so se pojavili prvi obiskovalci, ki so se z Manhattna pripeljali na koncert v Williamsburg, kar je bilo prej nepredstavljivo. In potem se je tok obrnil. Petkove gruče, ki so nekoč iz Williamsburga rinile na Manhattan, so začele potovati v drugo smer.

Vroč septembrski petkov večer. Na aveniji Bedford se gnete mladih. Trgovine z *vintage* oblačili so še odprte, prav tako dragi butiki, ki so se odprli v zadnjih letih. Ob robu ceste se vrstijo stojnice, kjer prodajajo ročno narejen nakit, majice za dojenčke s podobami Cheja Guevare in fotografije Brooklyna. Italijanske, veganske, tajvanske restavracije so nabito polne. Bio trgovinice. Trgovina s klobuki. Trgovina z modnimi dodatki. Trgovina s kavbojkami. Prodajalna retro pohištva. Prodajalna s pripomočki za kuhinjo: japonski noži kričečih barv, kuhinjske krpe, potiskane s političnimi slogani, pikčaste, kariraste in črtaste slamice. Bedford je središče hipsterskega vesolja, tukaj se dobi vse, česar si hipstersko srce poželi. Zavijem z Bedforda na stransko ulico in dvema fantoma z brado sledim v prostorno halo. V njej je na tisoče glasbenih plošč. Poslušalnica z gramofonom. V ozkem nadstropju izbor političnih knjig. In miza za namizni tenis, kjer ves čas kdo nabija žogico sem in tja.

Nekaj vhodov naprej so v hali, ki je nekoč najbrž služila kot skladišče, na prodaj oblačila mladih dizajnerskih upov. Sprehajam se med stojali in se čudim delavskim hlačam, raztrganim in umazanim, na voljo v vseh velikostih, za skromnih 200 dolarjev. Grem naprej, sprehajam se po ulicah, ki vodijo od avenije Bedford proti obali. Nizke stavbe pričajo o svoji preteklosti – delavnice, skladišča, *sweatshopi*. Prek njih je, kot barva potegnjena po črno-beli fotografiji, položena sedanost. Nočni klub s fontano v središču, bar s peskom in senčniki, gostilna, kjer strežejo rake in školjke, prodajalna zmrznjenega jogurta v tridesetih okusih, gruča mladih, ki se selijo od lokala do lokala in srebajo koktajle, v kletah, na strehah s pogledom.

Pridem do hiše, v kateri je odraščal Henry Miller. Stojim na isti ulici, popolnoma drugačni od tiste, po kateri je hodil on. Sprašujem se, katero verzijo bi bolj sovražil. "Kamor koli sem pogledal, sem videl samo bedo, same pošasti," je v starosti rekel. To so bili priseljenci prve in druge generacije, delavci, izkoriščani, razočarani. Pijanci, nasilneži, družinski očetje. Brooklyn je bil mesto zase, podzemne železnice ni bilo, potovanje čez most je bilo kot potovanje v drugo državo. Mnogi niso nikdar prečkali mosta, ki je vodil na Manhattan. V *Kozorogovem povratniku* Miller opisuje svojo rojstno ulico, prav to, na kateri se zdaj gnete mladih, ogrelih od petkovih pričakovanj: "Bila je popolna ulica – za dečka, manijaka, pijanca, sleparja, pohotneža, nasilneža, astronoma, glasbenika, pesnika, krojača, čevljarja, politika." Čeprav se je spremenilo vse, se ni dosti spremenilo.

V soboto zjutraj si kavarno Variety delim s tridesetinnekajletniki, mlajši se ne bodo prikazali do večera. Kultura kave za New York ni niti najmanj samoumevna, v Williamsburgu pa so jo dovršili v umetnost. V hipsterskih

delih Williamsburga ni ulice, na kateri ne bi bilo vsaj ene odlične kavarne. Nekatere so majhne luknje, veliko pa je prostornih oblikovalskih poligonov, preurejenih iz delavnic in skladišč. Vsaka kavarna ima svoje mešanice kave, kavna zrna niso nikoli starejša od dveh tednov. Nekatere kavarne imajo svoje pražarne, kjer lahko med pitjem kave opazuješ, kako delavec prazni jutaste vreče iz Kolumbije v veliki zlati stroj. Pred baristami se vedno vije vrsta čakajočih, večina jih vzame kavo za s sabo, nekateri se s svojimi prenosniki za ure zasidrajo v foteljih.

Ob meni po tipkovnici tolče Clair in zapleteva se v pogovor o življenju v Williamsburgu. Že dolgo živi tukaj, pravi, ampak pred kratkim se je iz okolice parka McCarren preselila globlje v notranjost. Njena stara soseska je bila že preveč gentrificirana. In predraga. Pridi in si oglej mojo sedanjo sosesko. Malo je še divja, ampak to je soseska prihodnosti, zatrdi. Bom, obljubim, a najprej zavijem do parka McCarren, da bi videla, kaj jo je tako motilo, da se je preselila za le dober kilometer stran. Park McCarren je v soboto poln ljudi, tečejo, telovadijo in se razgibavajo. Obrobljajo ga visoke stolpnice, vse so steklene in še najbolj spominjajo na neosebne hotele, ena od stolpnic se na transparentu baha, da je zdaj že nezakonito graditi tako visoko. To vsekakor ni Brooklyn, kot si ga večina želi, kjer je vse malo manjše, malo bolj osebno in malo cenejše kot na Manhattnu.

Odpravim se do Clairinega novega doma. Pot je kot kolaž starega in novega, moderne večstanovanjske hiše so zapolnile luknje med klasičnimi brooklynskimi hišami. Stopam mimo opečnatih stavb, pred katerimi ležijo neurejeni vrtovi, mimo gradbenih lukenj, kjer bodo zrasle nove stolpnice. Pa mimo preurejenih hišic, idealnih za družine z otroki, in potem mimo zapuščene bencinske črpalke vse do otroškega igrišča. Na eni strani se nizajo vrstne hiše in urejeni vrtovi so polni cvetočega rastlinja. Tukaj vidim Clairino majhno predmestno oazo sredi velemesta. Na drugi strani igrišča je ogromna zapuščena tovarna, skozi okna si pot na svetlo utirajo nebeška drevesa, točno takšna, kot jih je opisala Betty Smith. Za tovarno ležijo rjavi bloki socialnih stanovanj in pred njimi posedajo priseljenci iz nekih drugih časov. Ne potrebujem knjig, da bi videla prihodnost tega kraja. Prišli bodo delavci in posekali nebeška drevesa. Prostora za reveže tudi tukaj kmalu ne bo več.